

**Uniwersytet
SWPS**

dr hab. Katarzyna Cantarero
Centrum Badań nad Zachowaniami Społecznymi
Wydział Psychologii we Wrocławiu
Uniwersytet SWPS
ul. Ostrowskiego 30b
53-238 Wrocław

Wrocław, 29.08.2023

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marty Doroszuk pt. „The relationship between intergroup emotional similarity and well-being among immigrants: The role of meta-prejudice and self-categorization” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Małgorzaty Kossowskiej

Celem przedłożonej pracy było sprawdzenie zależności między podobnym sposobem emocjonalnego reagowania przez imigrantów i przedstawicieli kultury przyjmującej, a dobrostanem psychicznym imigrantów. Doktorantka testowała dwa potencjalne mediatory tej zależności – przekonanie o uprzedzeniach grupy większościowej wobec mniejszościowej oraz stopień kategoryzowania przedstawiciela grupy mniejszościowej jako grupy większościowej. W mojej ocenie jest to poprawnie napisana praca, która próbuje znaleźć odpowiedź na pytania badawcze o ważnych społecznie konsekwencjach.

Praca składa się z dobrze napisanego wprowadzenia, w którym Doktorantka sprawnie porusza się po literaturze przedmiotu. Wszystkie konstrukty zostały sensownie opisane, Doktorantka odwołuje się do adekwatnych publikacji. Magister Doroszuk prawidłowo prezentuje zależność między podobieństwem emocjonalnym i

dobrostanem psychicznym. Przekonująco przedstawiona jest potencjalna rola mediatorów, których uwzględnienie w tej relacji jest oryginalnym wkładem Doktorantki. Wprowadzenie do pracy pozwala stwierdzić, że rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki do stopnia doktora w dyscyplinie psychologia.

Stawiane hipotezy testowane były w sześciu badaniach empirycznych. Trzy pierwsze badania są natury korelacyjnej, trzy kolejne to badania eksperymentalne. Próba testowania zależności przyczynowo skutkowej jest niewątpliwą zaletą pracy i jest jednym z czynników stanowiących o oryginalności pracy. Badanie pierwsze, korelacyjne, pokazało dodatnią zależność między podobieństwem emocjonalnym i dobrostanem. Nie potwierdziła się mediująca rola zarówno stopnia kategoryzowania siebie jako grupy większościowej, jak i przekonań o uprzedzeniach tej grupy wobec grupy własnej. Wyniki mediacji wszystkich prezentowanych badań zostały bardzo zgrabnie i czytelnie umieszczone w tabelach. Szkoda tylko, że nie umieszczono wyników dot. efektów bezpośrednich. Doktorantka słusznie zauważa, że użyta miara dobrostanu (*general well-being*) nie jest optymalna. Oprócz wspomnianej przez mgr Doroszuk wady – oparciu się na narzędziu składającym się z jednej pozycji, wydaje się, że zwłaszcza w przypadku imigrantów pytanie o to jaki był ich ostatni rok jest bardzo zależne od szeregu czynników, które powiązane są z procesem akulturacji oraz czasu przebywania w kraju przyjmującym (m.in. znajomość języka kultury przyjmującej, sytuacja ekonomiczna). Sądzę, że zwłaszcza w Badaniu 3, które odbyło się już po wybuchu wojny w Ukrainie, pytanie o ostatni rok jako miara dobrostanu może dać zupełnie inne wyniki, niż pytanie bardziej ogólne o jakość życia, zgodne z przytoczoną przez Doktorantkę definicję dobrostanu (“individuals’ perceptions of their position in life in the context of the culture and value systems in which they live and in relation to their goals, expectations, standards, and concerns”, s. 9). Niedociągnięcie to jednak zostało poprawione w kolejnych badaniach, gdzie Doktorantka oparła się na dwóch

innych narzędziach mierzących dobrostan. Badanie 2, w którym uwzględniono te dodatkowe dwie mary pokazało podobne wyniki jak Badanie 1. Podobieństwo emocjonalne było powiązane dodatnio z trzema miarami dobrostanu, ponownie nie była istotna statystycznie rola zakładanych mediatorów. Wartościowym urozmaiceniem było zaproponowanie w Badaniu 3 własnej miary podobieństwa emocjonalnego ("Poles and Ukrainians have similar emotional responses in the same situations.", s. 36). Co ciekawe, efekty pośrednie przez kategoryzację dla tego sposobu operacjonalizacji podobieństwa emocjonalnego były istotne w przypadku dwóch miar dobrostanu. Wydaje mi się, że ten pomiar podobieństwa emocjonalnego mógłby być lepiej określony jako subiektywne podobieństwo emocjonalne. Nie mierzy ono bowiem obiektywnej zbieżności, a jest przekonaniem imigrantów o podobieństwie emocjonalnym. Nie jest tym samym zaskakujące, że wyniki dla tych dwóch sposobów operacjonalizacji podobieństwa emocjonalnego nie są silnie ze sobą skorelowane. Przykładowo, korelacja między obiektywną a subiektywną zamożnością również nie jest wysoka (np. w badaniu Gąsiorowskiej (2014) wynosiła między .29 a .38). Jest to o tyle ważne, że subiektywne podobieństwo emocjonalne może w inny sposób wiązać się z wybranymi zmiennymi psychologicznymi, niż obiektywne podobieństwo emocjonalne.

Zastanawiam się czy Doktorantka testowała alternatywne modele zależności między zmiennymi. Ponieważ Badania 1-3 są korelacyjne, wydaje się zasadne sprawdzenie alternatywnych modeli. Oczywiście absolutnie nie chodzi mi o zmianę hipotez po przeprowadzonym badaniu, a o eksplorację potencjalnych zależności, które mogą być podwaliną dla przyszłych badań. Tzn. czy podobieństwo emocjonalne może grać rolę mediatora w relacji między kategoryzacją, a dobrostanem? Układ korelacji nie wyklucza takiej możliwości. Może być tak, że im bardziej imigranci identyfikują się z grupą większościową, tym mają wyższy poziom emocjonalnego podobieństwa i to wiąże się z wyższym dobrostanem. Doktorantka również wspomina

o takiej możliwości w dyskusji (s. 67). Warto byłoby takie analizy przeprowadzić, by choć na poziomie statystycznym sprawdzić, czy alternatywne modele są dobrze dopasowane do danych.

Badania 4-6 miały charakter eksperymentalny i jest to w mojej ocenie duża zaleta całego przedsięwzięcia badawczego. W Badaniu 4 Doktorantka manipulowała rzekomą reakcją emocjonalną (wysoki gniew vs niski gniew) przedstawiciela grupy własnej (Ukraińiec/-nka) lub kultury przyjmującej (Polak/-lka) na zdjęcia Polaków protestujących przeciwko imigrantom i sprawdzała, czy zbieżność tej reakcji powiązana będzie z meta-uprzedzeniami, kategoryzacją i dobrostanem. Wyniki nie pokazały istotnego statystycznie wpływu podobieństwa reakcji własnej i grupy przyjmującej na mierzone zmienne. W Badaniu 5 i 6 wyniki również pokazały brak istotnego statystycznie związku między podobieństwem emocjonalnym i mierzonymi w badaniu zmiennymi.

Zgadzam się z Doktorantką, że manipulacja użyta w Badaniu 4 nie jest optymalna. Szkoda też, że jej użycie nie zostało poprzedzone pilotażem (lub zostało on przeprowadzony, ale nie zostało to opisane). Nie wiemy, jak Ukraińcy rozumieci prezentowany materiał i jakie on wzbudzał emocje i nastawienie do Polaków. Sądzę, że korzystne było to, iż Doktorantka w Badaniu 5 i 6 użyła materiału, który nie odnosił się bezpośrednio do relacji między Polakami, a Ukraińcami, ponieważ mogło to wpływać na postrzeganie Polaków przez imigrantów. Ponownie szkoda, że nie było pilotażu materiału użytego w Badaniu 5. Czy wojna w Ukrainie i sytuacja opisana w historii prezentowanej osobom badanym wzbudza/ła w Ukraińcach przede wszystkim złość? Skąd pewność, że nie smutek, rozpacz, poczucie beznadziei?

Moim zdaniem niekoniecznie dobrym rozwiązaniem jest usuwanie z próby danych osób, które nie odpowiedziały zgodnie z założeniami na pytanie dotyczące kontroli manipulacji. Może przecież być tak, że to materiał badawczy nie jest idealny. Decyzję o wykluczeniu danych z analizy lepiej oprzeć o pytania dotyczące kontroli

uwagi. Zastanawiam się czy osoby badane wierzyły, że prezentowany im wykres przedstawia autentyczne dane. Zamiast instrukcji maskującej w Badaniu 6 być może można było powiedzieć, że np. „poprosimy Ciebie o krótkie opisanie Twojej reakcji na tę sytuację. Możesz zobaczyć przykładową reakcję poniżej” (i tu np. Paweł (34 lat) „Czuję się wkurzony na tego kierowcę...”, itp.). Zabrakło pilotaży lub przedstawienia wyników pilotaży. Wspomniane jest jedynie, że w Badaniu 6 pilotaż był przeprowadzony, ale opis znajdujący się w Załączniku 3 nie pozwala stwierdzić jak dokładnie brzmiała historia, która była oceniana, czy kim były osoby oceniające materiał – czy byli to Ukraińcy, czy Polacy.

Dobrze, że mgr Doroszuk dostrzega ograniczenia wykorzystanego w badaniach materiału i o nich pisze w dyskusji (s. 63). Dyskusja tych trzech badań eksperymentalnych przeprowadzona przez Doktorantkę jest odpowiednia, sugerująca dobrą świadomość metodologiczną i umiejętność wyciągania wniosków z prowadzonej pracy badawczej.

Chciałabym zwrócić uwagę na miarę kontroli manipulacji wykorzystaną w Badaniu 5 (“Do you think you would answer the question about Ukraine’s situation in a similar way as the majority of Polish/Ukrainian people?” and “Do you feel similar emotions as Polish/Ukrainian people when thinking about Ukraine’s situation?”) i Badaniu 6 (“I believe the Polish participants and I experienced similar emotions in response to the text” and “I had the same feelings as Polish people after reading the text.”). *De facto* Doktorantka ponownie mierzyła tu subiektywne podobieństwo emocjonalne. Moim zdaniem warto byłoby sprawdzić związek między tą zmienną a dobrostanem i pozostałymi zmiennymi.

W badaniach eksperymentalnych mgr Doroszuk za niskie podobieństwo emocjonalne uznawała sytuację, gdy respondent prezentował bardziej intensywną lub mniej intensywną reakcję emocjonalną niż przedstawiciel grupy większościowej. Zastanawiam się czy sytuacje te nie są jakościowo odrębne i czy nie moglibyśmy się

spodziewać innych konsekwencji dla dobrostanu imigrantów w zależności od tego czy przejawiają silniejszą, czy słabszą reakcję emocjonalną od grupy większościowej. Ciekawe czy wyższe odczuwanie złości od grupy przyjmującej nie byłoby mniej korzystne dla dobrostanu imigrantów.

Najważniejsza uwaga jaką mam do metodologii badań eksperymentalnych prezentowanych w tej pracy dotyczy niedostosowania narzędzi mierzących dobrostan do pomiaru sytuacyjnego (lub brak informacji, że narzędzie zostało zaadaptowane do takiego pomiaru). Innymi słowy, chodzi mi o zmianę pomiaru w taki sposób, by mógł uchwycić efekt sytuacyjnego oddziaływania manipulacji eksperymentalnej (np. z "To what extent do you feel your life to be meaningful?", na "To what extent do you feel right now that your life is meaningful?"). Wydaje mi się, że ciężko, by względnie stałe zmienne ulegały zmianom pod wpływem zastosowanej w tych badaniach manipulacji. Jeśli jednak świadomie nie zaadaptowano narzędzi do pomiaru sytuacyjnego, jestem ciekawa jakie były argumenty popychające do takiej decyzji.

Chciałabym, żeby moje komentarze Doktorantka potraktowała jako życzliwe sugestie i zaproszenie do dyskusji. W mojej ocenie badania zostały przeprowadzone zgodnie ze standardami stawianymi pracom badawczym. Zastosowane analizy statystyczne i sposób prezentowania danych również są odpowiednie. Sądzę, że rozprawa doktorska wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Kandydatkę do stopnia doktora.

Drobne uwagi

Warto by podawane były bardziej aktualne dane statystyczne we wprowadzeniu. Liczba migrantów w Polsce w roku 2017 a w roku 2022, czy w 2023, po wybuchu wojny w Ukrainie znacznie wzrosła. Co prawda w dalszej części pracy Doktorantka odwołuje się do świeższych danych, ale na s. 6 niepotrzebnie przytacza dane statystyczne dot. liczby migrantów w Polsce kończąc na 2020 roku, nie

wspominając o 2023, czy choćby 2022. Brakuje numeru strony w cytacie na s. 9.

Ocena formalnych aspektów rozprawy

Formalna strona rozprawy nie budzi moich wątpliwości. Praca została napisana zwięźle i spójnie. Struktura rozdziałów oraz prezentacja poszczególnych badań jest klarowna i zgodna ze standardami APA.

Wniosek

Podsumowując, pomimo wspomnianych wyżej uwag krytycznych, oceniam przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską pozytywnie. Praca podejmuje próbę oryginalnego rozwiązania problemu ważkiego społecznie. Doktorantka pokazała, że posiada ogólną wiedzę teoretyczną i warsztat badawczy, które umożliwiają jej samodzielne prowadzenie pracy naukowej. W moim przekonaniu recenzowana praca spełnia wymogi określone w artykułe 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Wnioskuje o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Katarzyna Cantarero

Signature Not Verified
Dokument podpisany przez
Katarzyna Cantarero
Data: 2023.08.29 16:52:09
CEST

Gąsiorowska, A. (2014). The relationship between objective and subjective wealth is moderated by financial control and mediated by money anxiety. *Journal of Economic Psychology*, 43, 64-74. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2014.04.007>